

Kārlis Ulmanis kā Valsts prezidenta amata izpildītājs 1936–1940

Publicēts: 12.03.2021.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis bija Valsts prezidenta amata izpildītājs no 1936. gada līdz 1940. gadam. 1934. gada 15. maijā Kārlis Ulmanis sarīkoja valsts apvērsumu, kas aizsāka autoritārās varas periodu Latvijā. 1936. gada 11. aprīlī Ministru prezidents Kārlis Ulmanis pārņēma Valsts prezidenta amata izpildīšanu, pamatojoties uz 1936. gada 12. marta Likumu par Valsts prezidenta amata izpildīšanu.

Kārlis Ulmanis dzimis 1877. gada 4. septembrī Dobeles apriņķa Udzes pagasta Pikšu mājās. Mācījies Bērmuižas pamatskolā, Jelgavas pilsētas Aleksandra skolā, Jelgavas reālskolā. 1896. gadā izstājās no Jelgavas reālskolas un devās uz Austrumprūsiju mācīties piensaimniecības kursus Tapiavas (tagad – Gvardejskas) Piensaimniecības skolā. 1897. gadā strādāja par pienotavas vadītāju Rīgā, Krāsotāju ielā. 1902. gadā kopā ar J. Bergu vadīja piensaimniecības kursus Bērmuižā. No 1902. līdz 1903. gadam studēja Šveices Federālajā politehnikumā Cīrihē. No 1903. līdz 1905. gadam studēja lauksaimniecību Leipcigas Universitātes Lauksaimniecības institūtā, vienlaikus Latvijā vadot vairākas piensaimniecības kursu programmas.

1905. gada 21. decembrī par piedalīšanos 1905. gada revolūcijā tika arestēts un nosūtīts uz Pleskavas cietumu. 1906. gadā atbrīvots no apcietinājuma, 1907. gada pavasarī viņš izceļoja uz Ņujorku (ASV). Studēja lauksaimniecību vairākās ASV koledžas tipa mācību iestādēs, kļūstot par saimniecisku uzņēmumu vadītāju un Nebraskas universitātes lektoru.

Kad 1913. gada martā Krievija izsludināja amnestiju 1905. gada revolucionāriem, Kārlis Ulmanis atgriezās Latvijā un strādāja par agronomu Baltijas Lauksaimnieku biedrībā Valmierā, par instruktoru Rīgas Lauksaimniecības centrālkomitejā, no 1914. līdz 1916. gadam – par Baltijas lauksaimnieku biedrības žurnāla “Zeme” redaktoru. 1916. gadā tika ievēlēts Baltijas latviešu bēgļu apgādāšanas komitejas valdē. 1917. gada martā ievēlēts Vidzemes pagaidu zemes padomē, aprīlī – par Vidzemes guberņas pagaidu komisāra vietnieku. Piedalījās Latvijas Zemnieku savienības dibināšanā.

1918. gada 17. novembrī tika ievēlēts par Latvijas Tautas Padomes Ministru prezidentu. 18. novembrī Tautas Padome K. Ulmanim uztic sastādīt Ministru kabinetu. No 18. novembra līdz 19. decembrim – zemkopības ministrs. No 1918. gada 19. novembra līdz 1919. gada 13. jūlijam – Ministru prezidents.

Kad Sarkanā armija okupēja daļu Latvijas (izņemot Kurzemes dienvidrietumu daļu) un izveidoja savu valdību, 1919. gada janvārī daļa Latvijas Pagaidu valdības ministru ar K. Ulmani priekšgalā emigrēja. Lai nosargātu Latvijas valstiskumu, tika lūgta palīdzība Dānijas, Zviedrijas, Igaunijas valdībām. No 1919. gada 14. jūlija līdz 4. septembrim K. Ulmanis atkal bija zemkopības ministrs, no 1919. gada 14. jūlija līdz 8. decembrim – Ministru prezidents.

1919. gada septembrī notika neizdevies atentāta mēģinājums pret K. Ulmani. No 1919. gada 16. oktobra līdz 1920. gada 11. jūnijam viņš bija kara ministrs, no 1919. gada 9. decembra līdz 1920. gada 11. jūnijam – Ministru prezidents un apsardzības ministrs. 1920. gada 11. aprīlī notika otrais nesekmīgais atentāts pret K. Ulmani. No 1920. gada 12. jūnija līdz 1921. gada 18. jūnijam Kārlis Ulmanis bija Ministru prezidents. 1921. gada 27. aprīlī pret Kārli Ulmani tika vērstas trešais atentāta uzbrukums.

1922. gada 18. jūnijā pēc K. Ulmaņa ierosinājuma tika nodibināts Kultūras fonds. 1925. gada 28. februārī viņš tiek apbalvots ar I šķiras Triju Zvaigžņu ordeni. No 1925. gada 24. septembra līdz 1926. gada 6. maijam – Ministru prezidents. No 1926. gada 7. maija līdz 18. decembrim – ārlietu ministrs. No 1931. gada 27. marta līdz 5. decembrim, kā arī no 1934. gada 17. marta līdz 15. maijam – Ministru prezidents un ārlietu ministrs. No 1934. gada 18. maija līdz 1940. gada 20. jūnijam – Ministru prezidents.

1934. gada 15. maijā K. Ulmanis sarīkoja valsts apvērsumu. Sākās viņa autoritārās varas periods Latvijā.

Pēc valsts apvērsuma 1934. gada 15. maijā valsts vēlēšanu lietu 1936. gada 12. martā Ulmanis "nokārtoja", ar sava Ministru kabineta lēmumu pārņemot savās rokās arī Valsts prezidenta amatu. Tagad viņš bija kļuvis vienvaldnieks – valdības galva, Valsts prezidenta amata izpildītājs, bruņoto spēku un aizsargu augstākais vadonis. 1936. gada 12. marta likumā var lasīt, ka K. Ulmanis kā Ministru prezidents Valsts prezidenta amatu pildīs līdz 1934. gada 18. maija deklarācijā paredzētās Satversmes reformas izveidošanai, un, viņam atvaļinājumā esot vai citu iemeslu dēļ nevarot pildīt Valsts prezidenta amatu, to pildīs kara ministrs Jānis Balodis. Šis likums arī atcēla visus pastāvošos likumus, ciktāl tajos Valsts prezidenta amata pildīšanai noteikta citāda kārtība. Tādēļ nav brīnums, ka pēc tam, kad K. Ulmanis trīs gadus jau bija pildījis Valsts prezidenta amata pienākumus, nekas nenotika, un viņš paturēja šo amatu, ignorējot prezidentam noteiktos pilnvaru termiņa ierobežojumus.

1937. gadā viņš nodibina Tēvzemes balvu. 1938. gada 11. augustā apbalvots ar augstākās šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

Ar 1940. gada 23. aprīļa likumu, kas stājās spēkā 1940. gada 15. maijā, Kārlis Ulmanis pārņēma absolūtu varu Latvijā. Tagad viņš bija ne tikai bruņoto spēku, bet visas valsts aizsardzības augstākais vadonis, pārņemot visu dzīvā spēka un materiālos resursus. Vienīgi viņš varēja lemt Latvijas likteni, jāsaka – gan saziņā ar 9. aprīlī izsludināto Valsts aizsardzības padomi.

Diktatūras režīms, prezidenta ārējā un militārā politika bija vājinājusi Latvijas spēju pastāvēt ārkārtīgi sarežģītajā starptautiskajā situācijā, un pēc 1940. gada 16. jūnija padomju ultimāta K. Ulmanis nedeļa pavēli pretoties Sarkanajai armijai un pakļāvās okupācijas varai. 17. jūnijā K. Ulmanis atteicās tikai no Ministru prezidenta amata un līdz 21. jūlijam turpināja pildīt Valsts prezidenta amata pienākumus, cerot uz kaut kāda veida sadarbību ar jauno iekārtu un iespējami mazākiem cilvēku upuriem. K.

Ulmaņa rīcība šajās liktenīgajās dienās netiek vērtēta viennozīmīgi, un diskusijas par viņa motīviem un iespējamām alternatīvām vēl turpinās.

Ministru prezidents K. Ulmanis pildīja Valsts prezidenta amata pienākumus līdz Latvijas Republikas okupācijai 1940. gada 17. jūnijā. 1940. gada 22. jūlijā tika deportēts uz PSRS. 1940. gada 23. jūlijā nonāca Maskavā, bet no 1940. gada 29. jūlija līdz 1941. gada maijam tika nometināts Vorosilovskā speciāli sagatavotā savrupmājā. 1941. gada 4. jūlijā par kontrrevolucionāru darbību pret starptautisko komunistisko kustību padomju vara K. Ulmani arestēja un ievietoja Valsts drošības pārvaldes iekšējā cietumā Ordžinikidzes novadā. 1942. gada 8. septembrī nogādāts Turkmēnijas PSR, Krasnovodskā. 1942. gada 14. septembrī tika ievietots cietuma lazaretē.

Miris 1942. gada 20. septembrī Krasnovodskas cietumā. Pēc liecinieku stāstījumiem, apglabāts Krasnovodskas kapsētā.

<https://www.president.lv/lv/karlis-ulmanis-ka-valsts-prezidenta-amata-izpilditajs-1936-1940>